

ЕТАПИ ВЪВ ФОРМИРАНЕТО НА ОБЩНОСТНИТЕ ИНСТИТУЦИИ НА БЪЛГАРИТЕ В СТРАНИТЕ ОТ ЦЕНТРАЛНА И ЗАПАДНА ЕВРОПА

д-р Йордан Янев

Българските общности по света възникват в различни исторически периоди и ситуации. Голямо е разнообразието от причини, цели, потребности и стремежи, които ги мотивират. Условието, в които се развиват и съществуват – географски, политически, икономически, демографски, културни и духовно-религиозни, съхранените или усвоените разлики в етно-културното и националното самосъзнание - допълнително внасят специфика във вътрешното състояние на всяка общност.

По определени критерии някои от българските общности могат да се разглеждат като част от българския етнос, а други – като част от българската нация. Представители на първите са българите от днешните територии на Румъния, Молдова и Украйна, образували се още преди окончателното формиране на българската нация в края на XIX век. /Към тази категория можем да отнесем и групата от потомците на т.нар. волжко-уралски българи, произхождащи от прабългарския род. Сред тях чувашите са източноправославни, а казанските татари – с мюсюлманско вероизповедание. Разбира се, тези примери не изчерпват изцяло всички ситуации, към които можем да причислим и потомците на други общности с древнобългарски произход – балкарци, карачаевци, секеи /ишкеи/ в Трансилвания и др. В тази връзка родното обществознание е изправено пред сериозната задача да изследва в пълнота българската историческа или културна природа на тези малцинствени общности./

Съществува и друго важно обстоятелство - разграничаването между произход и самосъзнание. Абсолютизирането на всеки от двата елемента може да доведе до неверни изводи, свързани с идентификацията на дадената общност. От научна гледна точка съществуват групи от български етнически произход, загубили обаче българското си самосъзнание. Такива са т. нар. „крашовени“, изселили се от България през XIV век и днес населяващи областта Банат в Румъния. Към тях можем да добавим и т. нар. „горани“ – българи, живеещи в Косово.

Източноправославната религия и българският език са другите критерии, които също не могат изцяло да характеризират една общност. Католическата религия на българите от Банат има ролята на етнически съхраняващ фактор, за разлика от изповядвания от българите-мохамедани в Западна Тракия ислям.

Българите от Банат имат книжнина и писменост, основани на диалектна форма на българския език. Но това не е пречка да съхранят и да отстояват българско самосъзнание. /Тук само ще отбележим една характерна особеност за българите от Банат. При тях се наблюдава своеобразна регионална или етно-културна идентичност. Тя се изразява в твърдото отстояване да бъдат възприемани като „павликяни“ или „българи-павликяни“ и да не бъдат смесвани с другите българи на територията на Румъния./ Таврическите българи от Запорожка област в Украйна /около 35 000 души/ декларират своя български произход. Същевременно само около 30% от тях посочват българския за свой роден език.

Особено силно влияние оказват различни по характер, насоченост и интензивност асимилационни процеси в държавата-приемник. Това многообразие от фактори и показатели води до съществени различия в социално-икономическото положение, политическите нагласи и културните ориентири в отделните български общности.

Тук може само да се маркира и изключително важният и сложен въпрос за преплитането на етническа и национална идентичност при определени условия. Това е характерно за държави, изградили се главно по „емигрантски“ път – САЩ, Канада и Австралия, където нациите се формират чрез гражданското обединяване на установилите се представители на различни етноси. Резултатът е, че огромната част от емигрантите запазват своята етническа идентичност, но същевременно

изграждат друга национална идентичност. Тя е главен идентификационен маркер, характерен за тези „емигрантски“ държави.

Пъстрата мозайка от елементи и критерии за идентификация на всяка една общност има не само научни, но в значителна степен и практически измерения. От гледна точка на практиката най-важното условие е степента на съхранение и проявление на българско съзнание на всеки един член на общността в чужда среда, както и на националната идентичност на всяка българска общност.

Посочените специфики рефлектират и върху облика на общностните институции, изградени от българите в различните страни по света. Тъй като темата на изследването е конкретно фокусирана върху два определени големи географски региони, тук ще бъде само маркирано разнообразието в типологията на общностните институции. Във възможно най-обобщен вид те са: дружества, сдружения, асоциации; културни и образователни институции, включващи библиотеки, клубове, читалища, съботно-неделни училища, танцови и вокални групи и фолклорни състави; спортни организации; студентски и младежки сдружения и дружества; църковни общини; информационни институции – електронни и печатни медии, ТВ и радио програми и центрове, ИНТЕРНЕТ сайтове; неформални организации и сдружения.

Специфично място в цялата скала от институции заемат **смесените** дружества, организациите за приятелство с България и българите и научните дружества. Сред тях изпъкват десетките германо-български дружества във ФР Германия, както и бившите Българско академично дружество „Св. Климент“, основано през 20-те години в Рим, и Българско академично дружество „Д-р Петър Берон“ от 1965 г. в Мюнхен. Тяхната дейност в различни страни в годините преди и след Втората световна война допринася за интегрирането на българското изкуство и наука в общия цивилизационен европейски и световен културен и академичен процес.

Когато се говори за институциите не трябва да се пропуска изключително важното обстоятелство - някои от тях функционират в страни, където българските общности имат признат статут на национални малцинства. Такива условия, създадени със съответни законодателни или нормативни документи, са налице в

осем държави. От тях пет са членки на Европейския съюз - Чехия, Словакия, Румъния, Унгария и Хърватска. Тази ситуация има своите проекции върху състоянието на съответната българска общност, а оттам и върху възможностите и насоките на развитие на общностните институции, произтичащи и от поетите ангажименти на всяка страна като член на Европейския съюз.

Настоящият текст се фокусира върху етапите на формиране на структурите на общностните институции на българите. Анализът и обобщенията са на основата на тяхната история в двадесет държави в Централна и Западна Европа - Австрия, Белгия, Великобритания, ФР Германия, Дания, Ирландия, Испания, Италия, Люксембург, Нидерландия, Полша, Португалия, Словакия, Унгария, Финландия, Франция, Хърватска, Чехия, Швейцария и Швеция. Отправна точка е времето на организационното им основаване и пряката връзка с характера и състоянието на съответната българска емигрантска общност. Проследява се и влиянието на специфични фактори, като обществено-политическа система, международни и междудържавни отношения, политика и практика на българската държава и на българските държавни институции.

В основни линии генезисът на изградените общности на българите в Централна и Западна Европа е идентичен. Налице са общи елементи, но и някои нюанси във формирането на отделните емигрантски колонии.

В страните от Западна Европа “старата българска емиграция” е предимно политическа, което не изключва и икономическа мотивировка, и се изгражда основно преди и след Втората световна война. Успоредно с това е налице още от края на XIX в. и силното академично присъствие на българи в Германия, Франция и Белгия на едно поколение, което активно участва в строителството на Нова България след 1878 г. През всичките тези години се формира и развива значително по обем съсловие от научни, технически, медицински специалисти, както и от творци /философи, литератори, художници/, със солидно място и признание в европейския интелектуален елит. От края на XX в. се очертават рамките и на икономическа емиграция от средно и по-младо поколение българи, както и на сънародници в младежка възраст. Те се обучават в различни по тип висши

училища и търсят кариерна, професионална и научна реализация в страните от Западна Европа.

В централната част на Стария континент българите имат повече от стогодишно присъствие в историята на някои общества и държави. Безспорен е икономическият характер на българската емиграция, установила се в пределите на Австро-Унгарската империя. След разпадането ѝ българските градинари продължават своята стопанска реализация в Австрия, Чехия, Унгария, Словакия. Специфична особеност е, че в първите две страни се формира и политическа емиграция, търсеща убежище след драматичните събития през 1923 г., 1925 г. и 1944 г. в България. Паралелно с тези процеси се развива и интелектуалното присъствие на сънародници с високо образователно ниво и професионална квалификация. Това е характерно за Чехословакия и Германската демократична република, които в десетилетията след Втората световна война – по различно време и по различни причини – се оказват приемни страни за много български строителни работници, творци, медицински и инженерни кадри.

Изграждането и началото на функционирането на общностните институции в посочените двадесет държави от Стария континент /а това се отнася и за всички страни по света, където има български общности и изградени общностни институции/ могат да бъдат групирани в три големи времеви периода: 1. От края на XIX век до Втората световна война; 2. След Втората световна война до демократичните промени в България през 1989 г.; 3. От 90-те години на XX век до настоящето.

Годините до началото на Втората световна война са интензивен период както във формирането на емигрантски общности, така и в изграждането на общностни институции. С особена сила това се отнася до българската емиграция в рамките на Австро-Унгарската империя и след нейното разпадане – в Унгария, Австрия и Чехословакия.

Както се отбеляза, обликът на тази емиграция е предимно икономически, като българските градинари съставляват нейното ядро. Същностната ѝ характеристика пряко се отразява върху дейността на изградените общностни институции.

Първото от тях е Дружество „Българска седянка“, появило се на бял свят през 1880 г. в Прага. Макар в него да членуват и чехи, тя си остава организация, целяща главно подпомагане на българите в стопанската им реализация в приемната страна. С професионална насоченост, както показва и името на организационната структура, е и Българското градинарско дружество „Св. Св. Кирил и Методий“. То е изградено през 1901 г. в Братислава, като е последвано от подобно и в град Бърно.

От гледна точка на изграждането на общностни институции годините до и след Първата световна война са особено динамични. Най-яркият пример в това отношение е направеното от сънародниците ни в Унгария. В продължение на няколко години са регистрирани структури, обхващащи всички страни от битието на българите в специфичните условия – езикови, културни, конфесионални, стопански – на унгарското общество и държава.

Хронологически първо е създаденото през 1914 г. Българско дружество в Будапеща, което продължава своята дейност и в съвремието. След това са изградени Българска православна църковна община в Будапеща /1916 г./, последвана от такива в град Мишколц /1921 г./ и град Пейч /1933 г./, православен параклис и църковен храм „Св. Св. Кирил и Методий“ /1918 г. и 1932 г./, читалище „Иван Вазов“ /1922 г./, Трансдунавско културно дружество и неделни училища в Мишколц /1924 г./ и Пейч /1939 г./ По това време започва да излиза и в. „Български градинар“ - първата истинска медия на българска емигрантска общност.

На практика се изгражда цялостна система от институции, изразяваща стремежите на българска общност в твърдото намерение за постоянна уседналост в приемната държава и общество и за съхраняване на национална идентичност чрез конкретна практика в дейността на отделните структурни единици. Водещи са запазването на българския език, традиции и обичаи, културни ценности и ориентири, религиозна принадлежност. Важна роля в това отношение е отредено и на имената на български светци, революционери, писатели, поети, хора на духа, използвани за патрони на общностните институции. По този начин емигрантите обозначават

връзката си с българския народ, с неговата история и култура и в крайна сметка общността се самоопределя като неразделна част от българската нация.

Още от края на XIX век университети в различни градове на Централна и Западна Европа - Париж, Лион и Нант, Виена, Прага и Бърно, Варшава, Краков и Лвов, Берлин, Лайпциг, Мюнхен и Хайделберг – са притегателни центрове за придобиване на висше образование от български студенти. По това време в България няма висше училище, което да задоволява нуждите на обществото и държавата от подготвени кадри и специалисти в сферите на инженерните науки, медицината, хуманитаристиката, финансовото и стопанското дело, правото.

Една непълна статистика дава, макар и ограничена, представа за броя на младите хора, обучаващи се в посочените висши училища. За периода 1879 г. до 1902 г. повече от 830 българи получават стипендии от държавата за следване в чужбина. Само стипендиантите на просветното министерство за периода след Освобождението до края на първото десетилетие на XX век са над 610 души. В Новия Брюкселски университет в Белгия се обучават 815 българи, а от 1919 г. до началото на Втората световна война 2300 млади сънародници следват в университетите на град Бърно, Чехословакия. От началото на века до 1918 г. близо 200 българи защитават докторати в германски университети и институти.

Идеята за обединението на младите хора в условията на приемната страна се реализира на практика успоредно с установяването на студентските колонии. В различни страни на Централна и Западна Европа българските студенти основават свои дружества и организации. На места дори още преди да е конституирана третата българска държава. През 1876 г. в Швейцария се създава Българско студентско дружество „Братство“, което развива активна организационна и културна дейност до 1947 г.

Макар и в огромната си част да просъществуват за сравнително кратко време /обикновено докато учредителите и членовете им се обучават в съответното висше училище/ и да не се разглеждат като общностни институции, студентските организации имат своето място и роля в цялостния живот на съответната българска общност. Към това трябва да прибави и обстоятелството, че една част от

завършилите българите трайно се установяват в държавите, където получават своето образование, но значителен брой от младите висшисти се завръщат в родината и участват в изграждането на обществения, стопанския и научния живот на България.

Особеност за разглеждания период е и изграждането на множество организации – студентски и културно-просветни дружества на българи – емигранти от Вардарска и Егейска Македония. Този процес е свързан с войните за национално обединение, които води България през 1912 г., 1913 г. и 1914 – 1917 г. Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война са катализаторите за създаване на такива структури в Австрия, Германия, Франция, Румъния, Чехословакия, Полша. Те заемат важно място в информирането на европейските общества и академичните среди за трагичното положение на сънародниците ни след двете национални катастрофи, както и за българския характер на Македония. Без да се причисляват изцяло към общностните институции, със своята дейност те също имат своя принос за консолидиране на българския етнически елемент в страните от Централна и Западна Европа.

Между второто и третото десетилетие на XX век се оформя и немалък поток от политическа емиграция главно към Австрия, Чехословакия и по-малко към Франция. Трагичните събития в националната ни история, свързани с Военния преврат, Юнското и Септемврийското въстание през 1923 г. и априлските събития 1925 г. – атентата в църквата „Св. Неделя“ и последвалия терор, принуждават представители на Комунистическата партия и Българския земеделски народен съюз да търсят политическо убежище извън родината. Макар и приети и подпомагани от установилите се от десетилетия сънародници в посочените страни, новата емигрантска група, продължавайки активната си политическа дейност, не се вписва в живота на общността и остава изолирана от изградените до този момент общностни институции.

Това състояние се променя след края на Втората световна война. В условията на еднопартийна система след 9 септември 1944 г. в политиката към сънародниците ни по света централно място е отредено на “класовия подход”. Идеологизацията

довежда до обявяването на представителите на политическата емиграция за “врагове” и „изменници” на „социалистическата родина”, за “невъзвръщеници” и „родоотстъпници”. Това се отнася до тази част от съотечествениците ни, които емигрират от България след 1944 г., както и за онези, установили се в страните от Западна Европа и САЩ преди Втората световна война и неприемащи комунистическата власт в България.

Върху изградената система от общностни институции започва да се оказва политически и идеологически натиск. Прави се опит за своеобразна подмяна на изградените институции с новообразувани организации, особено в страни – бивши съюзници на нацистка Германия. В Австрия се създават Български антифашистки клуб и Българско студентско антифашистко дружество, а в Унгария – Български антифашистки съюз. Неприкритото желание за налагане на контрол и зависимост върху утвърдилите се през годините общностни институции не се приема от мнозинството българи, което довежда до прекратяване на съществуването на новите „антифашистки” структурни образувания.

Намесата на политически фактори и мотиви внася разединение в средите на българските общности. За това допринася и линията в държавната политика за прекъсване на приемствеността в съществуването на някои общностни институции, особено в страни от т.нар. „източен блок”. Пример в това отношение е изграждането през 1948 г. на Българската културно-просветна организация „Георги Димитров” в Прага на мястото на съществуващата десетилетия „Българска седаянка”. Новата структура започва да издава и вестник „Димитровско знаме”.

Институцията, пряко реализираща държавната политика към българските общности и техните организационни структури, е Славянският комитет. Създаден с решение на Политбюро на ЦК на БКП, неговата основна задача е да осъществява “идейно-политическата и пропагандна дейност сред българската емиграция в чужбина”. Националното отстъпва място на идеологията.

Тази политика се реализира по-безпрепятствено в страните с комунистическо управление в Централна Европа. Без съмнение това се отразява на дейността на общностните институции. Те запазват своята водеща роля по отношение на

съхраняването на националната идентичност, но в известна степен пречупена през призмата на „класовия подход“.

Привнасянето на идеологеми в държавната политика донякъде е приглушено с преобразуването на Славянския комитет в Комитет за българите в чужбина през 1982 г. Новата структура продължава следваната до тогава линия, макар и не в такава висока степен на драстична идеологизация.

Корекцията в политиката се отразява позитивно по отношение на изграждането на институции на българските общности в Централна и Западна Европа. Честването на 1300-годишнината от основаването на българската държава е съпроводено с подкрепа на Българската православна църква и нейното желание за активизиране дейността ѝ сред българските православни общности зад граница. Създава се епархия в Централна и Западна Европа, което катализира процесите по изграждането на български православни църковни общности /БПЦО/ в редица страни. През 80-те години на XX век във Франция се създава БПЦО „Св. Патриарх Евтимий Търновски“, в Австрия – „Св. Иван Рилски“, в Германия – „Св. Климент Охридски“ в Мюнхен, „Св. Св. Кирил и Методий“ в Щутгарт; в Белгия – „Св. Климент Охридски“. През този период такива общности се създават и във Великобритания, и в Швеция.

Изградените православни църковни общности имат **изключително важно** място в живота на българските общности със своята роля на съхраняващ фактор в етнически план. Безспорен е техният принос за духовното единение на българите зад граница, особено в страните в Западна Европа, независимо от опитите на официалната власт в страната - когато църквата на практика е подчинена на държавата, въпреки формалното разделение между тях - да им отрежда определени функции в епохата на „студената война“.

Наложено в международните отношения противоборство и крайната идеологизация в двустранните отношения имат негативен ефект по отношение на изграждането на общностни институции в страните от Западна Европа. В периода след Втората световна война до социално-политическите промени през 1989 г. появата на български дружества е спорадична. /Причините за това могат да се

търсят и по посока на острото противопоставяне между икономическа и политическа емиграция, както и протичащите процеси на конфронтация вътре в средите на българската политическа емиграция/. Културното дружество „Иван Вазов“ и Културният клуб на българите „Св. Св. Кирил и Методий“ са единствените създадени през този период организации, обединяващи по-голям брой българи във Франция и Швейцария. Дългогодишната им разнообразна дейност извоюва висок авторитет в двете страни.

Идеологическата целесъобразност е водещият мотив в политиката на държавата към българските емигрантски общности по света по това време, особено към тези в т. нар. „капиталистически лагер“. Без да прави компромиси в това отношение, поради различни причини - главно външнополитически – позицията на българската държава към Австрия и съответно към българската емигрантска общност в тази страна приема по-гъвкави форми и измерения. Декларираният неутралитет от австрийската държава и пълното възстановяване на двустранните отношения естествено имат благоприятен ефект върху общностните институции и тяхната дейност.

Продължаването на дейността на функциониращото от довоенния период Дружество на българските градинари е съчетано с разрастването на мрежата от институции с културна и научно-изследователска характеристика. Българската културно-просветна организация „Св. Св. Кирил и Методий“, Домът на българската култура, Българският културен институт „Дом Витгенщайн“, Дружеството „Приатели на Дом Витгенщайн“, „Българският изследователски институт“ са само част от институциите, изградени от българската общност и българската държава. Тяхната дейност излиза извън рамките на основната цел – съхраняване на националната идентичност. Посоката е и културният и научен обмен между двете страни, както и разпространението на българската култура и наука, а от там и на положителния образ на България в Европа и света.

През този период се развива и една нова институционална форма – дружествата за приятелство. Тяхната основна роля е развитието на двустранни отношения чрез задълбочаване на икономическите и културните връзки. Австрийско-българското

дружество за приятелство, изградено през 1955 г., и Българо-финландско дружество, основано 1952 г., са две от организациите със сериозен принос в това направление.

В някои страни се изграждат и дружества с предимно политическата насоченост на дейността им. Това е характерно за българската общност в Швеция. През 1947 г. се създава Шведско-българско дружество, в което членуват предимно шведи и значително по-малко – българи. Дейността на формираното през 1976 г. Българско културно-просветно дружество „Паисий Хилендарски“ също е по-близо до политическите, отколкото до културните измерения. С промените в България през 1989 г. организацията прекратява съществуването си. На негово място е изградена нова организация Българско културно дружество „Паисий Хилендарски“.

Осемдесетте години са период, когато се регистрират институции – граждански и религиозни - на българите в Стокхолм, Гьотеборг, Малмьо. Ясно изразена политическа насоченост има създаденото през 1981 г. Дружество за правата на човека в Швеция. Същата характеристика се отнася и до регистрирания през 1990 г. Комитет за българските емигранти.

Промените през 1989 г. в България очертават началната граница на нов период в развитието на общностни институции на българите зад граница. Настъпилите изменения в обществено-политическите отношения, изграждането на многопартийна политическа система и на демократични по характер и съдържание държавни институции, както и приемането на България за член на Европейския съюз през 2007 г., внасят коренни промени в миграционната обстановка и формиране на нов тип български общности зад граница.

Включването на страната в миграционните процеси на европейско и световно ниво довежда до нарастващата мобилност на населението. Това дава възможност на български граждани, главно в млада и трудоспособна възраст, за обучение и постоянна или временна професионална реализация зад граница. Налице е дълбока промяна в същността на тези „нови“ български общности, които все повече губят своята характеристика на емигрантски общности по света.

Политическата трансформация и задълбочаващата се стопанска криза в страната стимулират развитието на мощна емигрантска вълна. Нейна основна характеристика е икономическата ѝ насоченост. В първите десет – петнадесет години след промяната между 600 и 800 хиляди български граждани постоянно или временно се установяват в страните от Западна Европа, САЩ, Канада, Австралия.

Резултатът от миграцията има двойно измерение. От една страна се увеличава броят на българите в държави, където традиционно съществуват емигрантски български общности. За Стария континент това са Германия, Австрия, Франция, Италия.

Другата важна промяна е формирането на значителни по обем нови български общности в страни, които не са били до този момент миграционна дестинация. Това с особена сила важи за Испания, където се установява най-голямата българска общност в Европа. /Според Националния статистически институт на Испания /НСИИ/ към 2009 г. сънародниците ни в тази страна са 164 353 души. Според същата статистика в края на 2001 г. българите в кралството са само 9 953. Т.е. за близо осем години – от 2001 г. до 2009 г. – броят на българите нараства повече от 16 пъти!

Според същите данни на НСИИ от 2009 г. повече от 75 хил. българи са в най-активна трудова и репродуктивна възраст - от 25 до 40 г. В групата на 55 – 60 годишините са малко повече от 6.5 хил. Значителен е броят и на децата, попадащи в групата от най-малките до навършващи пълнолетие – повече от 25 хил./

Увеличаването на броя на българите в страните от Централна и Западна Европа е динамичен процес, който се отразява върху изграждането на адекватни на вътрешното състояние на общността институции. Важно обстоятелство е и, че постепенно се превъзможват противоречията между икономическата и политическата емиграция. Фактор в това отношение са и дълбоките промени в България, които създават възможност да се пристъпи към формулирането на съвременна държавна политика, съобразена с принципите на плурализма и демокрацията.

В продължение на няколко години се изгражда институционалната и нормативната система на държавната политика. Централно място в нея заема разбирането, че българите по света са неделима част от българския народ и българската държава провежда политика на подкрепа, единение и приобщаване на всички българи към родината, независимо от тяхното местоживееие, политическа ориентация, социална характеристика и вероизповедание.

За две десетилетия и половина сънародниците ни от страните в Централна и Западна Европа изграждат повече от 600 общностни институции. /За сведение: към 2015 г. общият брой на тези структури по целия свят е повече от 870. Към декември 2013 г. в електронния регистър на Държавната агенция за българите в чужбина са включени 438 културни сдружения, 82 - български църковни общини, 143 - български медии и 212 - български неделни училища. Посочените структури са основани от сънародниците ни в 64 държави./ Това се отнася не само до новоформираните емигрантски колонии, като тази в Испания или Португалия и Ирландия, но и в държави с десетилетно и вековно присъствие на българи в тях - Унгария, Чехия, Словакия, Италия, Франция, Белгия.

Цялата система се характеризира с утвърдени модели на обединение на емигрантите в общностни институции. Сред тях са асоциациите, клубовете, дружествата, спортните организации, църковните общини. На първо място нови елементи са свързани със съхраняването на българското самосъзнание на най-младото поколение – децата на емигрантите. Изградени са повече от двеста съботно-неделни училища, в които се преподава български език, литература и история – фундамента, върху който се изгражда и запазва националната идентичност.

В това отношение ролите на общностните и на българските държавни институции взаимно се допълват. Подкрепата за българската образователна система зад граница от страна на държавата стимулира нейното разширяване. От своя страна това оказва влияние върху държавната политика за търсене и развитие на нови възможности за положително въздействие върху състоянието на учебните звена. На практика това

своеобразно преплитане се отнася до всички аспекти на държавната политика и до различните по характер и дейности общностни институции.

Съхраняването на български език сред най-младото и подрастващото поколение българи в чужбина е стратегически въпрос както за съответната българска общност, така и за държавната политика. Финансов инструмент на държавната политика в това отношение е разработването и прилагането от 2009 г. на Националната програма „Роден език и култура зад граница“ на Министерството на образованието и науката. Чрез нея българската държава финансира българските училища, включително и държавни учебни заведения на държавата-приемник с изучаване на български език. За тази цел всяка година българската държава отпуска значителни финансови средства.

Като друга мярка, подпомагаща съботно-неделните форми на обучение, е приемането на Постановление № 334/2011 г. на МС за българските неделни училища в чужбина. Държавата оказва финансова подкрепа за функционирането на тези учебни звена. /Само за учебната 2012/2013 г. по Постановлението са финансирани 104 неделни училища с 4 027 339 лева./

Разрастването на мрежата от неделни училища зад граница в количествен и географски аспект стимулира изграждането на адекватна организация – обединяващ център на всичките учебни звена. Изградената през 2007 г. с подкрепата на Държавната агенция за българите в чужбина Асоциация на българските училища в чужбина не само ги интегрира в една институция, но е и важна крачка към консолидирането на българското учителство по света.

През 1916 г. в Берлин се учредява Българо-германско дружество. Имащо клонове в редица градове, то е ориентирано към развитие на икономическите и културните връзки между двете страни. Важен момент в неговите функции е представянето на българската култура, традиции и история пред германското общество, което е и своеобразен индиректен елемент от дейността по съхраняване на националната идентичност на членовете на организацията. В перспектива смесената форма на съществуване на такива граждански институции се оказва изключително удачна за условията в Германия.

Разпадането на двуполюсната свят и краят на Студената война предопределя преодоляването на натрупаните от десетилетия стереотипни и идеологемни схеми в международните и междудържавните отношения. На преден план излиза сътрудничеството в областта на културата, стопанските и икономическите връзки, съревнованието в спортната сфера.

Новите условия активизират създаването на множество смесени немско-български дружества и клубове в обединена Германия. Повече от двадесет такива организации се създават и развиват активна дейност в Бон, Берлин, Мюнхен, Дюселдорф, Лайпциг, Мьосинген, Хамбург, Есен, Франкфурт, Манхайм, Щутгарт. В тях членуват и емигранти - български граждани, и германски граждани, а на места и германски граждани от български произход. Това обстоятелство не ги прави изцяло български граждански институции, но те са основната форма на организационен живот на сънародниците ни в страната. Функциите им са ориентирани главно в две направления: представяне на българската култура в Германия /изложби, концерти, тетрални и музикални изпълнения, филмови вечери и пр./ и организиране на хуманитарни помощи за нашата страна. Основен обект на хуманитарната дейност са домове за деца, лишени от родителски грижи. Сред най-активните в тази област са организациите в Дармщадт, Есен, Франкфурт, Мьосинген.

Характерна особеност на немско-българските дружества е тяхната организационна самостоятелност и автономност в развитието и дейността им. Всяка година те се събират на общи срещи, на които се отчита направеното през изминалия период, но не се изработват общи планове за действие през следващата година. Въпреки липсата на координация, въпросът за изграждане на някакъв вид асоциация или организация, в която на федеративен принцип да се обединят всички дружества, въобще не се поставя. Самостоятелността е изведена на възможно най-високо ниво.

Отличителен белег на българската емиграция във Франция е присъствието, в близкото минало и сега, на сънародници – изявени творци от европейска и световна величина в областта на философията, живописата, музиката, литературата, науката. „Новата“ емигрантска вълна, развила се след 1989 г. не прави изключение от тази обща характеристика на общността. В нейните среди се вливат – особено от

началото на XXI век - млади българи, получили висшето си образование във Франция.

Осезаемото присъствие на хора на изкуството и академичната мисъл, както и културните традиции във Франция, рефлектират върху дейността на институциите на българската общност. Основното им съдържание е реализирането на проекти с културна и образователна насоченост.

Подобно на немско-българските дружества в Германия и тук смесените френско-български асоциации предпочитат да организират дейността си самостоятелно, съобразно своите идеи. Координацията и взаимодействието между тях почти липсва. Диапазонът в тяхна дейност е пределно широк: организиране на икономически семинари и бизнесфоруми; развитие на културните връзки между двете страни; разпространение сред френското общество на българската история, култура и традиции, изграждане на образователни звена.

Силно застъпена е и хуманитарната дейност от някои организации. Асоциация „Френска-българска солидарност“, Алианс „Франция – България Елзас“, Асоциация „Силви Варган за България“ и др. развиват множество инициативи в тази сфера.

Българската държава в лицето на дипломатическата мисия в Париж оказва съдействие за реализирането на проекти в областта на **образованието**. Например неделните училища, възникнали по идея на две асоциации - „Български език - език европейски“ и „Българско училище в Париж“ - се помещават в сградата на българското посолство във френската столица.

Основно съдържание на дейността на огромна част от изградените през периода общностни институции е с културна характеристика и измерения. Към това трябва да се прибави съхраняването и разпространяването не само сред българските общности, но и сред приемното общество, на български фолклор, традиции, обичаи, песенно и танцово народно творчество. Основаните от края на XX век десетки самодейни и полупрофесионални ансамбли и състави в Унгария, Германия, Франция, Финландия, Нидерландия, Испания, Белгия, Австрия, Чехия т.н. са

проводниците, и по които се представя България и българската култура в Централна и Западна Европа. Те са и инструмент за запазване на националната историческа памет.

Важен елемент от системата на общностните институции през разглеждания период продължават да са българските църковни общности. В новите условия се създават изключително благоприятни предпоставки за приобщаване на райони със значима концентрация на български етнически елемент към Българската православна църква. Българската Западно и Средноевропейска епархия е със седалище в Берлин, което улеснява контактите и взаимодействието с изгражданите през тези години Български православни църковни общности - „Св. Св. Кирил и Методий“ в Хамбург, „Св. Георги Победоносец“ в Дюселдорф, „Св. Климент Охридски“ в Мюнхен, „Св. Николай Миряклийски“ в Регенсбург, „Св. Цар Борис Покръстител“ в Берлин, „Св. Св. Кирил и Методий“ в Щутгарт, „Св. Теодосий Търновски“ в Нюрнберг, „Св. Петка Търновска“ в Манхайм, „Св. Иван Рилски“ в Лисабон, „Св. Богородица“ в Барселона, „Св. Св. Кирил и Методий“ в Рим, „Св. Богородица“ в Малмьо и др. Със значими измерения е тяхната роля за духовното обединение на българските емигрантски общности. През всички етапи и периоди на своето съществуване Българските православни църковни общности се утвърждават като фактор за националното единство на сънародниците ни.

Разрастването на българските емигрантски общности в страните от Централна и още повече в Западна Европа е съпроводено с развитие на средства за масово осведомяване като специфични общностни институции. Показателен факт е, че само в някои от разглежданите държави /Франция, Ирландия, Унгария, Полша, Испания, Австрия, Чехия, Великобритания, Швеция, Швейцария, Хърватска, Италия, Нидерландия и Германия/ през последните години са изградени 25 медии. Най-голям дял от тях заемат съвременните комуникационни средства – информационни портали и електронни сайтове; радио и телевизионни програми. На второ място са печатните издания - списания; вестници; религиозни, бизнес, културни брошури и дисплайни.

Без да се разглеждат в детайли целите, характерът и съдържанието на отделните медии и техните рубрики, ще обобщим само, че те са мощно средство за съхраняване на езика и на културното наследство. Медиите са трансмисията, по която - наред с редица други инструменти и фактори - се експонира не само обликът на емигрантската общност в приемната страна, но и се разпространява положителният образ на България. Чрез съвременните информационни институции това разпространение излиза извън държавните и географските граници на съответната страна, регион, континент.

**Културно
наследство
в миграция**

